

Catrinel Popa, *Trecutul ca poveste. Urme, mistificări și rescrieri în literatură*, Editura Pro Universitaria, București, ISBN 978-606-26-1398-3, 2021, 200 p.

Volum ce pune într-un dialog alert și plin de savoare literatura cu istoria, dar mai ales urmărește transformările acestei relații, studiul lui Catrinel Popa se construiește pe un teritoriu ce risca să rămână prizonierul locurilor comune și al verdictelor critice previzibile, mai precis, ficțiunea istorică. Multă vreme tributară vetusteții limitărilor tematice și lecturilor în cheia unui Marxism nerafinat de tipul *romanului istoric* lukacsian, această categorie de texte este, la modul real, spectaculoasă – iar prezentul studiu confirmă acest lucru –, dacă interogațiile critice se orientează spre meandrele memoriei și sensurile autoreferențialității, spre jocurile prezentului ce se configurează ca/din trecut, spre poetica spațiului sau a obiectelor ce oferă concretețe unui timp ce se disipă. Căci ceea ce numeam cândva *roman istoric* și ne odihneam în stabilitatea categoriei ce unea validitatea faptului istoric cu explicitul speciei, se reinventează tipologic inclusiv printr-o accentuată destructurare a istoriei ca disciplină. Înțeleasă ca sumă de mărci ușor recognoscibile, figuri, evenimente, ani etc., istoria își pierde substanța *tare* și se contaminează de semnele unei relativități ce bântuie zona mai multor științe. Astfel, ficțiunea istorică devine un concept dublu șubrezit: pe de o parte de istorie însăși, ce se vede construită de/asaltată de discursuri ce vin, fiecare, cu subiectivitatea și virtualitatea adevărului, pe de altă parte, ficțiunea însăși își reneagă funcția mimetică, întorcându-se fascinată către ea însăși, în serii de oglindiri narcisiste. În cele din urmă, se prea poate ca șubrezirea să fie de fapt sinonimul unei binevenite reinventări în care bătoșenia istoriei veridice, cu toate rezervele ce însoțesc un astfel de atribut, se dizolvă sub imperiul jocurilor intertextuale și al istoriei butaforie.

Conștientă de toate aceste lucruri, pe care le și articulează în rețeaua argumentațiilor (a se vedea paginile 137-140), autoarea evită, prin selecția textelor și prin discreta articulare conceptuală, intrarea în bătătorite zone interpretative. Mai mult, investigarea *romanelor cu pretext istoric* este dublată de permanente interogații legate de statutul, funcțiile și formele pe care le mai are astăzi acest tip de literatură. Revendicându-se de la tipicul cercetării academice, mizând pe un preambul teoretic atent pus în pagină, volumul propune lecturi critice în câmpul deschis de noile teorii asupra ficțiunii istorice, Pierre Nora fiind unul dintre cercetătorii frecvent menționați. Preponderent, demersul este dinspre literatura istorică spre teoriile ei, căci aparatul conceptual este mobil și altul de la capitol la capitol, semn că ficțiunea nu este chemată să ilustreze, supusă, sinuozitatea teoriei, ci, dimpotrivă, puterea ficțiunii mobilizează studii critice diverse. Se vede, în cele din urmă, obișnuința unui cititor atent și cultivat, pentru care lumi fictive, evenimente istorice și studii teoretice comunică prin fire nevăzute ce leagă trecutul de prezent, literatura și istoria de rescrierile lor parodice. Totul capătă relevanță pe pânza unei istorii ce se scrie cu texturi și culori diverse, iar asperitățile conferă autenticitate.

Două direcții de lectură coagulează prezentul volum: una se leagă de integrarea ficțiunii istorice românești în contextul mai amplu al ficțiunii est-europene, cealaltă, deloc concurențială, căci o complinește perfect pe prima, este o istorie a obiectelor. Cu o Istorie ce ne este (aproape) comună, literaturile blocului răsăritean intră în constelații tematice și ideologice mai firești decât obișnuitele salturi peste granițele ce despart un Est ce jinduește spre un Vest încă neîmblânzit, ce (încă) separă literaturile minore de cele majore, construcția Canonului de impunerea lui. Coalizarea, prin interpretare, a literaturii române cu literaturile Europei de Est este salutară; mai degrabă suportând istoria decât făurind-o, proiectând neputințe colective în fantasmе eroice, imaginarul cultural al Europei de Est reține, după cum concluzionează autoarea „profunda neîncredere față de Istoria înțeleasă ca mare narațiune și, totodată, ca o mare minciună a rațiunii” (p. 189). Trecutul real – orice va fi însemnând acest lucru – și trecutul inventat se înlănțuie în texte literare diverse, scrise de autori români (Eugen Barbu, Silviu Angelescu, Ioan Groșan, Paul Georgescu, Ștefan Bănuțescu, Doina Ruști, Octavian Soviagny sau Diana Adamek) sau străini (Nina Berberova, Milorad Pavić, Ivo Andrić, Edmund de Waal sau Dubravka Ugrešić), căci Istoria nu se legitimează la granițe și nu recunoaște autoritatea lor.

După cum indică și subtitlul volumului, autoarea nu e interesată de faptul istoric brut și de relația, pe cât posibil, liniară, ci de nenumăratele moduri prin care istoria se reinventează în textul literar, pretext de ficționalizare, nicicând marcă a adevărului. Ficțiunea nu mai validează sau aureolează faptul istoric, ci îl mistifică și îl recontextualizează, anulându-i gravitatea. La fel cum literatura SF nu problematizează, la modul real, viitorul, ci se constituie în tot atâtea interogații asupra mecanismelor sociale sau politice ale prezentului, nici miza reală a ficțiunii istoriografice nu este trecutul consumat și lăsat să zacă în arhive. Subsumate strategiilor ficțiunii, evenimente, figuri și epoci istorice sunt aduse în actualitate nu doar spre a lămuri trecutul, conturându-i chipuri atât de diferite uneori încât riscă dezarticularea. Mai important, ele vin spre noi pentru a pune un prezent problematic sub semnul parabolei și al dublei codificări, al definirii identitare sau al exorcizării colective, al unui ludic frecvent palimpsestic sau al pitorescului mai mult sau mai puțin exotic. Și dacă nimic nu însoțește mai cu fidelitate istoria decât timpul, deși și reciproca e valabilă, ba și o posibilă sinonime s-ar cuveni menționată, orice ficțiune istorică este finalmente o meditație asupra timpului trecut sau prezent, încrustat în nostalgie sau rarefiat prin interogații torsionate. Iar selecția de textelor literare ilustrează această varietate de forme. Lectura timpurilor merge mână în mână cu arhitectura locurilor, căci, oricât de șerpuitor sau multistratificat va fi fiind timpul, jinduește după ancorările necesare. Astfel, pitorescul bizantin, impregnat în senzorial, se cere circumscris prin spații ale locuirii concrete și ale cotidianului nespectaculos, fie acesta mese și oșpețe, odăi și grădini, colibe sau palate.

Nu de puține ori, căutând urmele trecutului în textele literaturii române, autoarea oferă noi interpretări asupra unor autori receptați anterior ca ilustrativi pentru alte categorii de texte, pentru alte registre de scriitură. Este cazul unui autor precum Paul Georgescu, unde perspectiva critică a autoarei trece de inventarierea formelor prin care scriitorul se angajează în variate jocuri cu literatura, spre a se întreba de nu cumva aceste rafinate puneri în scenă

meta- și intertextuale se îmbină cu altele, centrate pe valorificarea sau fabricarea urmelor trecutului, consecințe ale unei *reflecții sceptice* (p. 85). De altfel, studiul despre Paul Georgescu este unul de referință în acest volum, autoarea dând măsura disponibilităților ei interpretative. Verva critică urmează îndeaproape spectacularul textelor, iar plasticitatea verdictului critic, opulența descrierilor literare.

În cele din urmă, în subsidiar, cartea lui Catrinel Popa încearcă să răspundă poate și la această întrebare: care sunt elementele ce construiesc ceea ce se cheamă istorie? Amestecul subtil de poveste validată sau nu documentar, cu figuri ce ies din negura timpului total sau parțial eliberate de convențiile documentelor și, deloc în ultimul rând, o lume a obiectelor, discrete și totuși grăitoare despre povești și oameni demult trecuți în istorie. Acest al treilea aspect, istoria obiectelor, dă consistență și farmec unui volum în care inventarierea câtorva forme ale ficțiunii istoriografice românești este doar abil pretext. Istoria lucrurilor poartă cititorii literaturii române prin peisaje afective și olfactive, prin epoci istorice a căror valoare de adevăr nici nu contează. Mai vii și mai ilustrative decât oamenii înșiși, obiectele au de partea lor natura intrinsecă a unei materialități ce scapă de păcatele unei psihologizări relativizante. Căci dacă povești și oameni sunt ușor de manipulat discursiv și mult prea des inserați în fanteziste jocuri de perspective promovate ca autentice, obiectele vin cu siguranța unui trecut care chiar a existat și care continuă să modeleze prezentul, inclusiv în metamorfozele lui literare. Nu întâmplător, finalul studiului, *Mesagerii tăcuți ai istoriei (În loc de concluzii)*, tocmai calitatea acestora de a *condensa realul* o surprinde: „inseparabile de tema exilului, de nostalgie și de recuperare fragmentară a trecutului (așadar de o filosofie a memoriei înțeleasă ca structură misterioasă), obiectele – fie ele banale sau excepționale, restaurate sau cu patină, prețioase sau umile – au această proprietate cvasi-magică de a scurtcircuita verticala timpului și orizontala spațiului.” (p.188). Într-o extinsă dezvoltare a textului macedonskian *Rondelul lucrurilor*, obiectele vorbesc în și prin textele alese, cu graiul lumilor de altădată. Recuperate din arhive personale sau naționale, deloc moarte, ci doar anesteziate de călătoriile în timp, obiectele mai temperează aroganța prezentului, impunându-i evidența cronologiei.

Constituindu-se prin cartografierea unui teritoriu supus redimensionării, abordarea lui Catrinel Popa coagulează perspective critice nuanțate, atente atât la disoluția istoriei ca disciplină fundamentată pe înlănțuirea de fapte verosimile, ilustrată/e de figuri ușor recognoscibile, cât și la reinventarea de sine a unei literaturi ce refuză să adere mimetic la evenimente istorice precise, spre a se întoarce spre poetici pluraliste, spre hărți ce nu mai rezumă teritorii. Abil pretext pentru interogații identitare sau fanteziste jocuri autoreferențiale, ficțiunea istoriografică – și, implicit, critica ei – refuză să rămână în trecut și cu un trecut ce ar fi putut fi împovărat.

Daniela PETROȘEL

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

daniela.petrosel@usm.ro

Călin-Horia Bârleanu, *Ritualuri de comunicare. Note de curs*, Editura PIM, Iași, ISBN 978-606-13-7259-1, 2022, 150 p.

Ne putem imagina cu ușurință că orice autor se întreabă dacă cititorii vor putea ghici încă din titlu premisa de la care a pornit în scrierea cărții sale. Cea a volumului de față, publicat de psihologul și universitarul sucevean Călin-Horia Bârleanu, este că „ritualul reprezintă o veritabilă cale de comunicare”, practică și deci identificabilă atât în mediul rural, cât și în mediul urban, într-o multitudine de situații inerente dinamicii sociale specifice – inclusiv! – rafinatului, blazatului, mereu ocupatului om postmodern, care continuă să ia parte, asemenea strămoșilor săi, la botezuri, nunți și înmormântări, însă își poate „condimenta” existența și prin participarea la diverse festivaluri, prin utilizarea *social media*, iar uneori chiar prin recurgerea la serviciile unui psiholog, psihoterapeut sau psihiatru.

De altfel, relevantă a fost, în redactarea acestor „note de curs”, experiența acumulată de autor atât în calitate de om de radio, cât și în calitate de psiholog clinician. Spre exemplu, în capitolul intitulat „Rit și ritual. Considerații generale”, el realizează o paralelă între modul în care își pregătesc și își încep ora de predare, respectiv ședința de psihoterapie, un cadru didactic și un terapeut – pentru că, după cum un bun profesor va rămâne mereu receptiv față de interesele și de preocupările elevilor sau ale studenților săi, psihologia clinică acordă o deosebită importanță „ritualurilor practicate de individ”. Explicația o oferă, într-un mod aproape brutal, antropologul și etnologul francez Claude Lévi-Strauss, conform căruia orice ritual – și, adaugă Călin-Horia Bârleanu, orice rit – au și „o latură maniacă și depresivă”, care totuși nu le împinge spre polul negativ al manifestărilor umane, de vreme ce ambele sunt capabile să ofere răspunsuri și să satisfacă nevoi.

Tot psihologul are cuvântul și în capitolul următor, „Comunicarea ca un ritual”, în care se pornește de la exemplul unui dependent, altfel (mai „tehnic”) spus al unui individ „prins într-o buclă comportamentală adictivă”, care solicită ajutor dar care nu poate fi ajutat, uneori, decât prin intermediul unui joc de rol, în cadrul căruia i se propune de către terapeut să-și asume un alt nume decât numele său real, respectiv un avatar sau – într-o oarecare măsură – o nouă identitate, (de) la adăpostul căreia să (se) poată comunica mai ușor, ceea ce va duce, mai devreme sau mai târziu, la „recunoașterea [de către terapeut a] mecanismelor de apărare și a blocajelor emoționale [ale clientului,] care se opun comunicării autentice, necesare procesului de recuperare”. Există însă și situații (ideale?) în care ceea ce Sigmund Freud numea „alianță terapeutică” se stabilește mult mai facil, adică mai repede, clientul acceptând de la bun început să colaboreze deschis cu – respectiv să se lase ghidat și ajutat de către – terapeutul său.

În mod oarecum neașteptat, capitolul „Comunicare și simbol” își poartă cititorii către lingvistica generală, către conceptele de „semnificat” și „semnificant”, așa cum au fost ele definite, acum mai bine de un secol, de

Ferdinand de Saussure, precum și către o afirmație a acestuia – afirmație într-o oarecare măsură surprinzătoare, având în vedere că îi aparține unui lingvist: faptul că oamenii comunică prin „imagini acustice” produse la nivelul aparatului fonator se datorează în mare parte întâmplării și comodității, pentru că la fel de eficient ar fi putut comunica și prin gesturi, adică prin „imagini vizuale”. De unde și pledoaria pentru importanța rolului – uneori cu valențe terapeutice – jucat de simbol în procesul de comunicare, pledoarie comună semioticienilor, lingviștilor, filosofilor și psihologilor, cărora li se adaugă și tot mai mulți teoreticieni ai comunicării.

Capitolul „Paradigme, școli și idei despre comunicare” are ca punct de plecare paradigmele detaliate, „cu permanentă raportare la componenta psihologică”, de către sociologul și psihologul francez Alex Mucchielli în volumul *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*, tradus și publicat în limba română în anul 2005. Sunt apoi exemplificate și analizate în detaliu așa-numitele (în teoria psihanalitică) „acte ratate”, în primul rând bine cunoscutele lapsusuri, atât în sensul de incapacități de moment ale indivizilor de a-și aminti câte un cuvânt, cât și în sensul de greșeli de vorbire sau chiar de scriere, constând în substituirea câte unui cuvânt, chiar foarte uzual, printr-un altul. Acolo unde cei mai mulți dintre noi nu văd (respectiv, nu aud) decât „simple” greșeli, eventual amuzante, psihologii discern manifestări ale inconștientului, pline de sensuri și de semnificații și perfect capabile să ofere informații greu accesibile în mod normal.

Unui alt tip de comunicare, specific – în primul rând, însă nu exclusiv – copiilor, îi este rezervat capitolul „Comunicare prin ritualul jocului”. Se discută aici, printre altele, despre joc, desen (inclusiv în ideea de terapie prin artă), jocul prin desen, celebra „bătaie de la Ruginoasa”, dansul ritual al Paparudei și, nu în ultimul rând, despre jocurile cu conotații sexuale practicate în cadrul riturilor de trecere, cum ar fi „jocul găinii”, parte importantă a nunțiilor tradiționale românești – totul pentru a proba prin argumente teoria, preluată din sfera antropologiei, că orice comportament colectiv trebuie înțeles și interpretat prin prisma particularităților culturii în cadrul căreia a apărut și continuă să se manifeste.

În centrul capitolului „Tipuri și arhetipuri” stau, pe de o parte, „tipurile psihologice jungiene” bazate pe conceptele de „introversiune” și „extraversiune”, iar pe de altă parte, tipurile de comunicare: „verbală, nonverbală, scrisă, ca exercițiu de ascultare și prin imagine”. Autorul acordă o atenție deosebită ascultării, ca „formă de comportament care cere, în ciuda aparentei apatiei sau a pasivității, implicarea tuturor proceselor cognitive și psihologice” ale ascultătorului – de exemplu, ale psihoterapeutului, care are, mai mult decât alte categorii de „ascultători”, datoria de a se ridica la nivelul așteptărilor unui „vorbitor” uneori docil, alteori reticent, însă întotdeauna destul de fragil încât să se simtă rănit de o ascultare superficială, simulată.

Pentru că antropologia s-a preocupat, încă de la începuturile sale, de tot ceea ce înseamnă și implică procesul comunicării, dar și pentru că societatea – în ansamblul ei, precum și orice tip de „societate” – reprezintă un „ecosistem” mai bine sau mai puțin bine reglat (reglabil?) și armonizat, capitolul următor, „O perspectivă antropologică a comunicării”, încearcă să descifreze „tiparele de

interacțiune” contemporane din punctul de vedere al utilizării tehnologiilor specifice erei digitale, a mijloacelor de comunicare în masă și a rețelelor sociale, oprindu-se asupra deja banalelor, deși încă asiduu contabilizate *like-uri*, ca simbol al realității virtuale, dar și ca parte a unui ritual de comunicare cu o componentă emoțională pronunțat nocivă, care amintește de gama comportamentelor de tip adictiv.

Într-un capitol mai scurt, ancorat în aceeași realitate (virtuală) înconjurătoare, „Obsedantul «Live» în comunicare”, Călin-Horia Bârleanu explică de ce „Ritualul este, de fapt, comunicare.”: pentru că orice gen de comunicare presupune atât o formă de transmitere a informației, cât și o formă de participare activă, uneori doar la nivel emoțional – or, *live-urile*, fie ele în presă (ca interviuri la radio sau la televiziune), pe *Facebook*[®] sau pe *TikTok*[®], presupun o doză consistentă de „emoție” din partea tuturor entităților implicate, realizatorii lor vorbind (sau nu!) inclusiv despre componenta lor „terorizantă”, despre pauzele „angoasante” și despre „senzația de penibil” sau „jena și sentimentele incomode” care marchează – uneori vizibil sau, mai degrabă, audibil – diversele situații „de coșmar”. Așa-numiții „oameni de *live*” își construiesc „adaptabilitatea în procesul de comunicare” în timp, prin practicarea unor ritualuri de comunicare specifice.

O altă teoremă legată de comunicare („Comunicarea înseamnă, fără îndoială, cultură.”) își găsește demonstrația în capitolul intitulat „Comunicarea ca acțiune culturală”, în care sunt abordate o serie de repere culturale, cum ar fi deficiențele sistemului sanitar din România (inclusiv „plățile informale”), biroul și automobilul personal ca „microecosisteme”, excesele de putere ale Poliției Religioase Islamice din Iran (inclusiv moartea tinerei Mahsa Amini) și riturile românești ale colindatului și descolindatului – totul pornind de la ideea de *communication as culture* lansată, în 1989, în volumul chiar astfel intitulat, de universitarul american James William Carey, teoretician al comunicării, critic al mass-mediei și propunător al perspectivei rituale asupra comunicării.

„Rolul simbolului în cunoaștere” reprezintă nu doar titlul, ci și substanța următorului capitol, simbolul fiind prezentat aici în strânsă relație cu tot ceea ce înseamnă „joc”, ca „mediu sigur” care „utilizează cu generozitate un orizont simbolic” prin intermediul căruia copiii acumulează experiență, descoperind și învățând regulile lumii înconjurătoare – o lume a simbolurilor, a regulilor, a limitelor menite, până la urmă, a ne asigura tuturor echilibrul și confortul de care avem nevoie. Simbolurile sunt importante, nu în ultimul rând datorită capacității lor de a sintetiza credințele și experiențele transmise din generație în generație pe parcursul a zeci, sute sau mii de ani; ele vin astfel în sprijinul eforturilor colective „de a păstra iluzia controlului prin reprezentări simbolice”.

Penultimul capitol, „Ritualuri de comunicare prin divertisment. Radio, teatru și stand-up”, este dedicat atât descărcărilor emoționale de tip „râs”, cât și celor de tip „plâns”, pentru că atât râsul, cât și plânsul reprezintă forme – profund eliberatoare – de manifestare a emoțiilor. Făcând parte integrantă și inseparabilă din cultura umană, ceea ce numim astăzi „divertisment” s-a manifestat, de-a lungul istoriei, în diferite moduri și sub diferite forme, Călin-Horia Bârleanu aducându-i în atenție pe Loki, zeul din mitologia nordică, dar și pe Bulă, eroul României prerevoluționare, pe Yorick, ca reprezentant al bufonilor de la curțile

suveranilor feudali, dar și pe Jerry Seinfeld, comediantul specializat în „comedie observațională” (n. 1954) și versiunea sa semificționalizată, personaj titular al unui *sitcom* american de succes (1989-1998).

Cel din urmă capitol al lucrării de față, „Agresivitatea ca ritual de comunicare”, este și cel mai lung, apetitul „nostru” pentru agresivitate și violență reprezentând un fapt simptomatic al degradării morale a societății și totodată a epocii actuale, în care violența nu mai este doar distructivă, ci și „distractivă, fără nici un fel de îndoială”, ea devenind „o formă de traducere facilă a unor emoții la care omul preferă să nu privească în mod direct”, după cum afirmă autorul, insistând asupra diferențierii făcute, în urmă cu o jumătate de secol, de psihologul și sociologul germano-american Erich Fromm între „agresivitatea benignă” și „agresivitatea malignă”, în scopul de a realiza o trecere în revistă a câtorva aspecte mai degrabă îngrijorătoare, ca de exemplu filosofia lui Quentin Tarantino, regizor al unor filme de mare succes caracterizate prin „violență stilizată”, în opinia căruia anumiți oameni devin consumatori de violență „pentru că le place pur și simplu”; capacitatea desenelor animate și a jocurilor video violente, cum ar fi cele din seria *shooter*, de a incita la violență; nota ritualică agresivă a sărbătorii americane *Halloween*, dar și a corespondentului său românesc, „Andreiul de iarnă” sau „Noaptea strigoilor”; arhetipul „botului devorator”; fenomenul *road rage* și camerele destinate eliberării de frustrări prin violență fizică (*rage rooms*).

Ritualic, ritualist, ritualizat – comunicăm. Pentru că suntem ființe umane. Iar ființele umane asta fac. De circa douăzeci de milioane de ani.

Ioana ROSTOȘ

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

ioana.rostos@usm.ro

Veronica Cornelia Oneț, *Nume în basme românești și străine: perspectivă lingvistică și culturală*, Cluj-Napoca, Editura Mega, ISBN 978-606-020-356-8, 2021, 317 p.

În anul 2021, literatura de specialitate privind studiul basmelor românești, dar și străine se îmbogățește semnificativ cu lucrarea Veronicăi Cornelia Oneț, *Nume în basme românești și străine: perspectivă culturală și lingvistică*. Cartea este rezultatul tezei de doctorat, susținută la sfârșitul lunii iulie, a anului 2019, în cadrul Universității Tehnice din Cluj-Napoca, avându-l conducător științific pe Prof. univ. dr. habil. Oliviu FELECAN. Din trimiterea bibliografică ne dăm seama că proaspăta absolventă a Școlii Doctorale de la Cluj și-a susținut și publicat câteva fragmente prin articole științifice, în conferințe și reviste, cotate la nivel internațional. Dar, o primă impresie este aceea în care ții în mână un volum consistent, un studiu bine elaborat și structurat, ce ar putea reprezenta o sursă accesibilă referitoare la numele de personaje și a locurilor din basmele românești și străine. De aceea, încă din *Prefață*, Oliviu Felecan

(Oneț 2021: 11) identifică problema absenței din bibliografia referințelor științifice a acestui tip de studiu, în opoziție cu o prezență masivă a lucrărilor de profil din occident: „Dacă literatura de specialitate occidentală abundă în studii legate de numele personajelor din literatura și cinematografia contemporană (*Stăpânul inelelor* sau *Harry Potter*), bibliografia românească nu cuprinde decât sporadic analiza onomastică detaliată a numelor personajelor specifice literaturii pentru copii.”

Privind atent bibliografia tematică, dedicată analizei basmelor românești, se poate constata că există un număr redus de lucrări care să trateze în special personajele din prozele fantastice populare și culte, lucru pe care îl suplimentează autoarea Veronica Cornelia Oneț. Așa cum este evidențiat în subtitlul cărții, această lucrare are ca direcții principale abordarea din punct de vedere lingvistic și cultural, concretizate și dezvoltate etapizat în șase capitole. Astfel, în primul capitol, cercetătoarea se oprește asupra onomasticii, a numelor proprii și antroponimiei, prezentate în manieră diacronică și sincronică. Pe de o parte, sunt clarificate aparatul conceptual, tipologic și categoriile terminologice. Demersul preliminar urmărește astfel concepte lingvistice precum: *semn lingvistic*, *sens și semnificație*, *pragmasemantică și semiotică*, dar și a *tropilor*.

Capitolul II, intitulat *Onomastică literară: repere teoretice cu aplicație pe antroponimele din basme românești* (Oneț 2021: 97) este prezentarea demonstrativă a primului capitol, autoarea punând accentul pe elemente ale numelor *ficționale* și *posibile*; cum sunt botezate personajele literare de către o instanță narativă; fantasticul, ca liant între categoria estetică și numele din basme; caracteristici generale ale numelor proprii, până la discuții punctuale privind numele de tip *mască*, sau a funcțiilor *nominației* în basmele analizate. Pe parcursul întregului studiu, se poate observa inserarea la sfârșitul fiecărui capitol a unor scurte concluzii și a titlurilor basmelor analizate. Astfel că, paleta prozei populare și culte fiind una generoasă, se selectează în aceeași ordine de idei opere literare din literatura românească și universală, autorii sau folcloriștii fiind indicați la bibliografie ca *Surse*: Tudor Pamfile, Ioan Slavici, Ion Pop Reteganul, Mircea Cărtărescu, Petre Ispirescu, I. G. Sbiera, Ion Creangă, Al. Vasiliu, S. Fl. Marian, Rădulescu-Codin, Hans Christian Andersen, Nicolae Filimon, Grimm Brüder, Charels Perrault etc.

Cele două laturi ale cărții, cea lingvistică și cea culturală, „merg” împreună în cadrul demersului de analiză pe baza textelor. Dimensiunea lingvistică are ca instrumente componente secvențiale precum: etimologia numelor (de locuri și a personajelor); lexicul onomastic; semantica conceptelor utilizate; construcția stilistică; aspectul socio-lingvistic și nu în ultimul rând, palierul morfosintactic. Partea culturală a lucrării evidențiază un amplu inventar antroponimic și toponimic, analiza întinzându-se la nivelul capitolelor III, IV, V și VI.

Este de remarcat faptul că în capitolul V sunt discutate pe larg numele personajelor și locurilor din basmele străine traduse, capitolul reprezentând o interpretare ce are ca punct de plecare dimensiunea lexico-gramaticală, psiho-și sociolingvistică. Sunt tratate detaliat particularități ale traducerii numelor proprii, coroborate cu aspectele teoretice; simbolistica numelor onomastice, dar mai ales, analiza etimologică și semantică a acestora.

Ultimul capitol are ca subtemă toponimele în basmele românești, prezentate ca punct esențial din perspectiva sacrului și a profanului. În acest sens, autoarea optează pentru o analiză distinctă și bine fundamentată, accentuând aspecte privind: statutul toponimelor; interpretarea pe palierul lexico-semantic, a celui etimologic, onomastic și morfosintactic.

În mod cu totul deosebit, se poate deduce că, la baza întregului studiu s-au utilizat o serie de lucrări de specialitate din diferite subdomenii ale filologiei românești, mare parte ajutând la construirea unei analize pertinente și deschise către alte interpretări, nu numai ale basmului popular și cult, dar și ale altor specii din epica populară și cultă, ca parte esențială a literaturii naționale și universale. Instrumentele folosite de Veronica Cornelia Oneț sunt variate, de la aparatul teoretico-lingvistic la cel teoretico-literar și estetic, prezentarea textelor literare și a actanților acestora făcându-se dintr-o perspectivă extinsă, mult detaliată. De aceea, aș remarca faptul că lucrarea poate fi luată ca reper, mai ales când un cercetător urmează să realizeze un demers pe tema personajelor din basme. Cea mai importantă metodă de cercetare este cea comparată, cu scopul de a pune în lumină tipologiile existente, atât ale categoriilor toponimice, pe care se pune mare accent în lucrarea de față, cât și ale celor antroponimice.

Sergiu CRĂCIUN

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
scraciun37@yahoo.com

Dicționar de pragmatică și de analiză a discursului (DPAD)
(coord.) Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Iași,
Editura Institutul European,
ISBN 978-606-24-0375-1, 2023, 550 p.

Dicționarul de pragmatică și de analiza discursului, ieșit de sub tipar spre finalul anului 2023, la Editura Institutul European, sub coordonarea Liliane Ionescu-Ruxăndoiu, a apărut din necesitatea captării inovațiilor din toate domeniile ce au ca obiect principal sau tangențial de studiu modalitățile de utilizare a limbii în procesul de comunicare. După cum însăși coordonatoarea dezvăluie în introducere, acest dicționar se înscrie în descendența *Dicționarului de științe ale limbii (DSL)*, care necesita o revizie impusă de evoluția limbii, însă abundența de abordări și de inovații a condus, de fapt, la ideea unei serii de trei volume specializate, care să asigure actualizarea ideilor științifice în „(a) analiza și descrierea structurii limbii, (b) pragmatica și analiza discursului și (c) stilistica.” Dar lucrarea de față urmează și *Dicționarului de analiză a discursului DAD* (coord. Rodica Nagy), apărut în anul 2015, la aceeași editură, realizat prin contribuția unui colectiv format majoritar din cercetători de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, dicționar (citată în lista finală de lucrări din DPAD) care are meritul de a

deschide seria de instrumente destinate studiului discursului în același sens, al adaptării la evoluția deosebit de dinamică a mijloacelor de realizare a interacțiunii comunicative.

Prin apariția DPAD, după 8 ani de la publicarea DAD, avem, așadar, de-a face cu o nouă lucrare lexicografică, pe care o considerăm utilă tuturor celor interesați de domeniul analizei discursului și al pragmaticii, domeniu care în ultimii treizeci de ani a cunoscut o expunere și o dezvoltare exponențială, ajungând să depășească limitele unei singure discipline. Tocmai de aceea, introducerea în acest dicționar a unor termeni care, aparent, caracterizează alte domenii, dintre cele mai diverse, ca sociologia și psihologia, nu face decât să surprindă dinamica dezvoltării pragmaticii și analizei discursului și să întărească afirmația lui Van Dijk, potrivit căruia analiza discursului va fi considerată o disciplină autonomă abia atunci când tinerii cercetători nu vor mai fi educați în una din disciplinele-mamă și când „...pentru ei, scrierea gramaticii, analizarea cunoașterii sau studiarea interacțiunilor și a structurilor sociale nu vor fi lucruri total diferite, ci pur și simplu aspecte ale unui demers științific complex, și anume, descrierea și explicarea discursului.”¹

Dicționarul de pragmatică și de analiză a discursului cuprinde un număr de 316 termeni din domeniile pragmatică și analiza discursului și se adresează cercetătorilor din domeniul filologiei, dar și din domenii conexe. Succesor al DSL, dicționarul este realizat însă de alt colectiv de autori, singurul liant auctorial fiind coordonatoarea Liliana Ionescu Ruxăndoiu, contributor și la DSL, care ține să precizeze în introducere că, deși se reiau aici unele intrări, „articolele comune... nu reproduc articolele corespunzătoare din acest dicționar nici sub aspectul redactării, nici sub acela al modului de prezentare a informațiilor.” (DPAD: 7) Colectivul de autori cuprinde specialiști din mai multe centre universitare și asigură, prin diversitatea perspectivelor o acoperire optimă a problematicii din domeniile vizate.

Cum școala de lingvistică de la București și-a orientat, în ultimii cincizeci de ani, efortul de sincronizare cu ideile și paradigmele de cercetare occidentală mai ales înspre spațiul aglofon, era firesc ca și dicționarul pe care îl recenzăm să se înscrie în aceeași mișcare de recuperare a achizițiilor fundamentale avansate de specialiștii americani și britanici, dominante pe plan global, prin complexitate și diversitate, în domeniul pragmaticii și al analizei (critice) a discursului. Inventarul de termeni cuprinde însă și unele intrări care fac apel la teoriile reprezentanților francezi și elvețieni de prestigiu din analiza discursului (D. Maingueneau, P. Charaudeau, A. Reboul, J. Moeschler ș.a.), dar într-o proporție redusă. Un aspect inedit îl reprezintă faptul că pentru termenii care puneau probleme de traducere se oferă și o listă de echivalente românești. Intrările din dicționar în cazul acestor termeni oferă și termenul de bază în limba engleză: *hărțuire online* (engl. (cyber) bullying), *image publică* (engl. face), *poziție(discursivă)*(engl. stance), pentru o mai mare accesibilitate a informațiilor. Pentru acei termeni care corespund și spațiului anglofon și celui francofon se face trimitere către sinonimul aferent literaturii din spațiul

¹ Van Dijk, Teun, *Discourse studies*, Vol. I, p 28-29 (t.n.), Sage Publications, 1997.

respectiv, spre exemplu: *principii pragmatice și universalii pragmatice/legi ale discursului*.

Spre deosebire de DSL, care miza pe o prezentare sintetică a accepțiilor termenilor incluși, în DPAD se remarcă modalitatea diferită de gestionare a informațiilor, conceptelor de bază alocându-se un spațiu generos (*act de vorbire/act verbal/act de limbaj; model al comunicării; discurs; pragmatică*), cu extinderi și corelări multiple, ce includ istoricul generării ideilor, evoluția reflecțiilor, clasificări și aplicații; pe de altă parte, la termenii ce desemnează aspecte specifice se operează trimiteri la alte articole de dicționar, ce asigură o imagine de ansamblu asupra conceptelor, de exemplu: „act de flatare a imaginii publice (engl. *face flattering act* – FFA)... Vezi și act de vorbire, act de amenințare a imaginii publice (engl. *face threatening act*), imagine publică a individului (Engl. *Face*), (im)politețe.”

Dinamica mediului de comunicare este reflectată și de adăugarea pe lista de intrări în dicționar a unor termeni ce vizează comunicarea mediată electronic: *blog/vlog; limbaj electronic, pagină electronică (web)*.

La finalul lucrării, adițional termenilor introduși în dicționar, este cuprinsă și o listă (extinsă pe 111 pagini) a lucrărilor de specialitate din domeniile pe care le vizează, inserând, în primul rând, bibliografia lucrărilor citate în articolele din dicționar. În al doilea rând, se oferă rezultatul inventarierii lucrărilor românești de pragmatică și de analiză a discursului, distribuite în: volume de autor (și teze de doctorat nepublicate), volume colective, dar și în studii și articole, atestând interesul specialiștilor români pentru problematica discursului. Lista actualizată (cvasi exhaustivă) a lucrărilor de specialitate reprezintă un dispozitiv util atât pentru cei aflați la început de drum, care doresc să se dedice unei cariere în cercetare sau care își propun să aprofundeze cunoștințele de pragmatică și de analiza discursului, cât și pentru cercetătorii cu experiență care vor putea astfel să-și completeze cunoașterea cu unele idei și perspective prezentate în lucrările indicate de către colectivul ce a contribuit la redactarea dicționarului.

În ceea ce privește aspectul dicționarului, acesta contravine întrucâtva așteptărilor, având un format pe care l-am perceput ca fiind incomod din cauza dimensiunilor (21x29,7 cm) ce le exced pe cele ale unor dicționare standard. Pentru specialiști, este de necontestat necesitatea deținerii și accesării informațiilor în formatul fizic al dicționarului, indiferent de forma efectivă a acestuia, însă pentru publicul ce dorește o accesare facilă și poate fragmentară a informațiilor, o variantă electronică a acestui dicționar ar fi oportună. Constituirea unei baze de date care să cuprindă termenii, dar și bibliografia și inventarul lucrărilor românești de pragmatică și de analiză a discursului, într-un format accesibil online, ar reprezenta un demers laudabil ce ar contribui la o mai bună vizibilitate a efortului depus pentru alcătuirea acestui dicționar.

Alina NACU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
alina.nacu@usm.ro